

Marko Sinobad

PREPOZNATLJIVA PRIVRŽENOST

AUTORA ZAVIČAJU

(Š. Pilić, Oko Krke)

[Riječ na predstavljanju u Kninu]

Š. PILIĆ, *Oko Krke; Sociološke studije i rasprave*, Split: Književni krug 2016., (Biblioteka znanstvenih djela 183), 364 stranice (11 stranica sažetka na engleskom jeziku, 35 stranica bibliografije, 23 ilustracije (4 fotografije u boji, 14 kartografskih prikaza), 48 tablica, 24 x 16,5 cm, ISBN 978-053-163-434-2.

Knjiga "Oko Krke" predstavlja izbor iz bogatog opusa radova prof. Pilića koji se izravno i neizravno odnose na porječje rijeke Krke. S obzirom na podrijetlo autora, riječ je o radovima koji su posvećeni zavičajnim temama. Radovi su nastali u razdoblju od 2003. do 2014. godine. Sedam od jedanaest radova izvorno je objavljeno u znanstvenom godišnjaku *Titius*, kojeg prof. Pilić pokreće, ujedno i uređuje. Prema kategorizaciji riječ je o preglednim, stručnim i izvornim znanstvenim radovima. Stil pisanja prof. Pilića stručan je i znanstven, a također je i vrlo prijemčiv čitateljstvu izvan znanstvene zajednice. Razumljiv, jasan i opisan tekst, te zavidna moć sintetiziranja, plod su prosvjetiteljskog i pedagoškog rada koji od samih početka obilježava karijeru prof. Pilića. Čitava knjiga, od tema do sadržaja svakog pojedinog rada, odiše jasno prepoznatljivom privrženosti autora svom zavičaju. Ljubav koju gaji prema njemu je konstantna, jaka i plodna. Ona posebno dolazi do izražaja kroz projekt "Titius": Porječje Krke – baština i socio-kulturni razvoj, kojeg je prof. Pilić, uz potporu Ministarstva znanosti obrazovanja i sporta, vodio u periodu od 2007.-2014. godine. Riječ je o interdisciplinarnom i multidisciplinarnom projektu koji za osnovni cilji ima otkrivanje, sistematiziranje, opisivanje i tumačenje baštine Pokrčja, te njeno smještanje u širi euromediterranski kontekst. Prof. Pilić, zajedno s timom znanstvenika koji ga okružuje, prvi je koji se interdisciplinarno, multidisciplinarno i sustavno pozabavio dokumentiranjem i proučavanjem baštine Pokrčja, s jasno utvrđenom metodologijom rada i definiranim prostorom. Autor nastoji kroz primjenu rezultata istraživanja u različitim područjima društvenog života doprinijeti i održivom razvoju porječja

Krke, čime daje jasno na znanje da je također zaokupljen suvremenim trendovima depopulacije i gospodarske stagnacije u kojima se, već više desetljeća, nalazi područje Pokrčja.

Područje autorovog istraživanja odnosi se na prostor od Dinare do mora, te obuhvaća dinarsko kninsko područje, tri polja gornje Krke (Kninsko, Kosovo i Petrovo), Prominu, Miljevce, Bukovicu, skradinsko područje do Ravnih kotara, šibensko zaleđe i primorje, te dio Zagore. Razgraničavajući faktor sa zapada je sliv Zrmanje, a sa istoka sliv Cetine. U geografskom i regionalnom smislu taj se prostor funkcionalno sastoji od šibenske (otoci, obala i zagora), drniške i kninske mikroregije.

Prof. Pilić doprinio je u Hrvatskoj, zajedno s drugim autorima i njihovim radovima na spomenutom projektu, kao i prof. Roksandić s projektom „Triplex Convinium“ zasnivanju ekohistorije koja kao disciplina proučava prošle ekosustave, te povijest interakcije čovjeka i prirode na različitim razinama. Po tom pitanju, područje porječja Krke posebno je zanimljiva istraživačka tema jer ondje postoji više primjera sačuvanog kulturnog krajolika još iz prapovijesnog doba, bez bitnih naknadnih intervencija u prostoru. Pokrčje se također odlikuje i donedavno sačuvanim ekosustavima koji se, unatoč demografskim promjenama, u bitnome nisu mijenjali stoljećima. Uzmimo primjer ognjišta, središnjeg mjesta svakog domaćinstva i bitnog pokazatelja civilizacijske razine, koje je u brojnim objektima u kojima se stanovalo do prije pola stoljeća ili čak i manje, ostalo na istoj razini od samog početka upotrebe vatre – u razini poda. Jednako tako, brojne suhozidne ograde koje još uvijek čine dio kulturnog krajolika Pokrčja, izgrađene su u prapovijesno doba, dok su sve one mlađe izgrađene na identičan način. Ništa bitno nije se izmijenilo ni gospodaranje zemljištom koje spomenuti suhozidi ograđuju. S druge strane, područje Pokrčja bilo je zahvaćeno urbanizacijom još u helenističko doba. Ona je posebno bila izražena u antičko rimsko doba kada su na području Pokrčja izgrađeni gradovi Burnum, Varvarija i Skardona. Stanovništvo spomenutih gradova u to vrijeme bilo je kulturnološki šaroliko koliko i stanovništvo današnje Europske Unije. O zavidnoj civilizacijskoj razini područja Pokrčja u antičko doba jasno kazuje podatak da je grad Knin, tek u 21. stoljeću dobio vodovod koji se kapacitetom može mjeriti s vodovodom koji je prije dva milenija opskrbljivao Burnum u Ivoševcima kod Kistanja.

Duboki i teško pristupačni kanjon i snažan tok rijeke Krke, od samih početaka razvoja kulturnih grupa na tom području, predodredili su da Krka bude granica između društava koja su nastanjivali njene obale. S druge strane, potreba za kulturnom interakcijom, koja je oduvijek bila preduvjet opstanka, tražila je načine da se ta granica premosti. Komunikacija je dosta rano, još u prapovijesti, osvarena na mjestima gdje je Krku bilo moguće bez većeg napora pregaziti ili preći. Tako

Krka razdvaja i ujedno spaja društvene zajednice u njenom porječju. Duž toka rijeke Krke, na više mjesta gdje su to omogućili prirodni uvjeti, stvoreni su prelazi preko rijeke u vidu gazova, skele i mostova. Još od brončanog i željeznog doba, kada je kanjon rijeke činio granicu između ilirskih plemena Liburna i Delmata, Krka se prelazila kod Knina, između Bobodola i Radučića, između Puljana i Ivoševaca, kod manastira Krke, Roškog slapa i Skradina. O tome danas svjedoče prapovijesna utvrđena naselja koja su, radi kontrole granice i prelaza, formirana duž oboda kanjona. U antičko doba, nastavljena je upotreba ranijih komunikacija, ali su pojedine koje su postale trase rimskih cesta dobile infrastrukturu u vidu zidane arhitekture: kolnika podzida i mostova. U gornjem toku Krke, u to vrijeme posebno je značajan prelaz kod Knina, u predjelu Livera između Radučića i Matasa, te rimskog vojnog logora i grada Burnuma, a u donjem toku rijeke kod Skradina. Rijeka Krka je i u srednjem vijeku bila granica i to između teritorija velikaških familija Šubića i Nelipića. Duž kanjona uz njegove obode, zbog kontrole granice i prometa podignuto je više utvrđenih gradova. Nizvodno od Knina takvi su Carigrad u Radučiću iznad Bilušića Buka, Trošenj, Nečven, Bogočin, Kamičak i Rog ili Babin grad između Roškog slapa i Visovca.

Knjiga "Oko Krke" podijeljena je u četiri dijela i peti dio u vidu zaključaka na engleskom jeziku. Posebno je zanimljiv uvodni dio koji je napisan u formi memoara, osobnih upečatljivih doživljaja autora iz djetinstva provedenog uz Krku koji su ga i naveli da se porječjem Krke pozabavi na znanstveni način, prvenstveno sa stajališta sociologije, njegove matične struke. Više memoarskih bilježaka prof. Pilića iz uvodnog dijela knjige (9.-14. str.) ima etnografsku vrijednost. Takvi su opisi pokrivanje krovova ševarom, čekanje pred mlinicom na Roškom slapu gdje se mljelo žito, pazarni dan u Kninu itd.

Prvi dio knjige (15.-102. str.) čine radovi: "Socijalna eko-historija krajeva uz rijeku Krku (1500.-1800.) u suvremenim putopisima", "Socijalna struktura, prostorni i kulturni konteksti u Kačićevu „Razgovoru“: slučajevi krajeva i krajina u porječju rijeke Krke" i "Ponešto o stablu i krajoliku u prozi Vladana Desnice". U navedenim radovima, prof. Pilić na vrlo je vješt način izdvojio i izanalizirao zanimljive etnografske crtice i opise kulturnog krajolika u spomenutim izvorima, te predočio čitaocima ljudski habitat na području Pokrčja na sasvim orginalan način. Fokus njegovog istraživanja daleko je od političke, vojne i epske povijesti koje ponajviše okupiraju znanstvenu i širu javnost. Prof. Pilić nastoji nam predočiti prosječnog čovjeka koji je obitavao na području Pokrčja, okolnosti u kojima je djelovao i na koji način je stvarao svoj kulturni krajolik. Metodologija rada u ovom dijelu knjige odgovara metodologiji sociologije sela koja sa svog stajališta interpretira i integrira materijale dobivene od istraživača s područja drugih disciplina (izuzev rada o Desnici koji je zasnovan na sociologiji književnosti).

Drugi dio knjige (103.-176. str.) posvećen je Miljevcima, platou između rijeka Krke i Čikole, užem zavičajnom prostoru autora. Taj dio knjige čine radovi: „Miljevci: Jesu li jedno ili sedam sela“, „Gdje je bilo i nestalo selo Filipović“ i „Jedan od profesora filozofije 18. stoljeća ili veličina malenih: prilog biografiji fra Filipa Pilića“. U prvom radu prof. Pilić se bavi povijesnom toponimijom predmetnog prostora i promjenama koje su se dogodile od kasnog srednjeg vijeka do danas. Danas su Miljevci zajednički naziv za sedam sela: Bogatići, Brištani, Drinovci, Ključ, Kaočine, Širitovci i Karalići koja imaju zajedničku župu pod istim imenom, dok su nekad bili jedno selo, odnosno ime jednog jedinog naselja koje je imalo svog kneza još sredinom 17. stoljeća. Drugi rad usko je vezan uz prvi jer se također bavi povijesnom toponimijom prostora Miljevaca i to povijesnim selom Filipović. Autor je analizom podataka mletačkog katastra iz 1709. i 1735.-37. godine, utvrdio da je selo Filipović bilo smješteno između sela Karalića i nekadašnjih Širitovaca. Na temelju istih izvora analizira se i struktura obitelji, stočnog i zemljišnog fonda. Od nekadašnjeg naziva za selo danas je ostao naziv za lokvu Pilipovci u selu Kaočinama. Treći rad je prilog biografiji fra Filipa Pilića rođenog u Brištanima 1703. godine koji je bio profesor filozofije na filozofskom učilištu u Kninu i Visovcu, također i gvardijan samostana na Visovcu. Bio je i vojni kapelan dalmatinskim jedinicama mletačke vojske u Italiji. Fra Filip Pilić ne spada među velike i značajne filozofe, ali je velik u kontekstu malenih.

Treći dio knjige (177.-295. str.) čine radovi: „Regionalne i subregionalne studije: Dalmacija i Pokrčje“, „Sociologija, etnologija povijest i Ardalićeva Bukovica“ i „Socijalna i/ili etnička distanca u Pokrčju: Janjevci u Kistanjama“. U ovom dijelu knjige autor se bavi analizom povijesnih procesa u Dalmaciji i Pokrčju kroz odnos historije i sociologije, te sociologije i etnologije. U uvodnim dijelovima prva dva rada, koja su ujedno i najopširnija u knjizi, prof. Pilić u stilu iskusnog pedagoga definira pojedine sociološke pojmove i teorije bitne u tumačenju demografskih, gospodarskih i ekonomskih promjena u Dalmaciji u periodu od 17. do 20. stoljeća. Autor u prvom radu, osim što determinira pojmove regija, regionalizacija i regionalizam, analizira promjene u brojčanom stanju i socijalnoj strukturi stanovništva Dalmacije, te utjecaj procesa modernizacije na njega u vidu deagrarizacije, migracije i industrijalizacije. Zaključak je da je današnje selo i bez seljaka i bez poljoprivrednika i sa pretežno staračkim domaćinstvima. U drugom radu autor pojašnjava odnose sociologije, etnologije i povijesti i pokazuje da iako svaka znanost ima svoj predmet istraživanja, teorije i metode, one mogu surađivati na istim ili sličnim temama. U razvoju socioloških teorija bilo je oprečnih stavova o tome treba li se sociologija baviti tradicijskim i povijesnim ili samo modernim društvom. Posljednjih desetljeća došlo je do zbližavanja i prožimanja etnologije i sociologije, te sociologije i povijesti. Druga polovica tog rada

posvećena je Vladimiru Ardaliću i njegovim etnografskim zapisima iz Bukovice koji su objavljivani u Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena JAZU u periodu od 1899. do 1935. godine. Treći rad posvećen je fenomenu socijalne ili etničke distance na primjeru Janjevaca u Kistanjama. Socijalna distanca prema definiciji je stupanj i mjera razumijevanja i intimnosti koji karakteriziraju socijalne odnose. Pojam se odnosi na osjećaje udaljenosti ili distance između društvenih skupina. Istraživanje je obavljeno anketiranjem, a obavili su ga studenti s Odsjeka za sociologiju na čelu s prof. Pilićem i prof. Ivankom Buzov. Rezultati istraživanja pokazali su da je socijalna distanca između domaćeg i doseljenog stanovništva u Kistanjama poprilično manja nego što se sugerira u medijima.

Četvrti dio knjige (297.-343. str.) čine radovi: „Poznavanje prirodne i kulturne baštine porječja Krke: rezultati empirijskog istraživanja u osnovnim školama” i „Ruralni krajolik i očuvanost prirodnog okoliša: mišljenja i stavovi ispitanika u porječju Krke”. Prvi rad objavljen je u suautorstvu s Branimirom Mendešom, a drugi u suautorstvu s Ivankom Buzov i Goranom Bandalović. U radovima se donose rezultati empirijskog istraživanja, provedenog metodom anketiranja, o poznavanju prirodne i kulturne baštine Pokrčja i mišljenjima i stavovima stanovništva o odnosu na očuvanost i zaštitu okoliša. Istraživanje o poznavanju prirodne i kulturne baštine provedeno je u osnovnim školama u Kninu, Drnišu i Šibeniku s učenicima 4. i 8. razreda, dok je istraživanje o stavovima u odnosu na očuvanost i zaštitu okoliša obavljeno u selima uz desnu obalu Krke.

Izdavanje ove knjige podudarilo se s odlaskom prof. Pilića u zasluženu mirovinu (jer je ona objavljena u rujnu, a u listopadu je otišao u mirovinu), stoga je ona, kao i nagrada za životno djelo „Frane Bulić” koju je dobio 2014. godine, ovjenčala njegov višedecenijski prosvjetni i znanstveni rad. Iskreno se nadam, da će sada u mirovini i dalje biti plodonosan, te da će moći još više se posvetiti istraživanju zavičaja. Stoga želim mu sreću i dobro zdravlje.